

MAZHAR OSMAN UZMAN (1884 - 1951)

Halil İbrahim GÖKTÜRK

Türkçedeki "delikanlı, yahşi, efkarlı" gibi bazı sözcüklerin tam karşılığını yabancı sözlüklerde boşuna ararsınız. Tıpkı "Mazhar Osman" deyiminin bize özgü yankılanımı ve çağrışımları gibi. Bu iki ad bir deyiş olmuş, işitildiği zaman dudaklarda karışık gülümsemeler uyandırır. Nice tatlı anılara, türlü korkulu kuruntulara yolaçar. Çok kez halk içinde renkli bilim adamlarının adı sıkça dolmaz, kitlelerce benimsenmedikçe.

Bir kişilik ki kendisine şehirlerarası bir mektup yolların. Zarfın üstünde sadece "Adı-İstanbul" yazılı. Mektup adının sahibini nasılsa kolayca bulur? Bir otorite ki aklın simgesi olurken, akılsızlığın, zıvanasızlığın sınırlarını saptamaktadır. Ademoğlunun ölçsüz tutkuları, dayanılmaz acıları, özünden ayrılmaz. Ama bunların sonu bazan bir bilinçsizlik vadisinde boşluğa çıkiverirler: adına delilik, çilginlik, üşütmüşlük deyip çıkarlar için içinden..

O'nun dünyamızdan göçüşü üstünden 30 yıl geçti. Ama genç kuşaklar bile hala birbirlerine takılmak için:

"Mazhar Osman'a gönderelim", yahut "Tam Mazhar Osmanlık" gibi deyimleri hala kullanırlar. Yıllardır kimileri de sanki kendi akıllarının üstünlüğünü, O'nunla kanıtlamaya çabalarcasına yineke dururlar.

İşte, bir hekim bunca yaygın ve etkili olunca, kendisinde bazı olağanüstü özelliklerin varlığı doğaldır. Nitekim bir ülkeye sığmayan bu nam ulusal sınırlardan ötelere, bilim odaklarına taşar.

MERİÇ ÜZERİNDEKİ KÖY

Sofular, Dedeoğaç'ın (şimdi Yunanistan'da) Meriç Irmağı üzerindeki köylerinden biri..

Osman'ın köyü orası, 1884 de doğmuş. Beş çocuklu bir köylü Türk ailesinin çocuğu.. Küçük yaşta anasından öksüz kalmış. Hem aynı yılda doğmuş Ömer Seyfettin ve Yahya Kemal gibi edebi kişiliklerden henüz habersiz. Yanısıra 'Canlıların Kalıtım Yasalarını' bulan Avusturyalı bilimci Gregor Mendel'se aynı takvimde yeryüzünden geçmektedir.

Küçük Osman ilk ve orta öğrenimini Kırklareli'nde yapar. Sonra Üsküdar'da Liseyi birincilikle bitirir. Oldukça zor ve sıkıntılı geçen bir çocukluk dönemi yaşar. Çeşitli nedenlerden dolayı hiç bir okula giremez. Sonunda istemeyerek Askeri Tıbbiye sınavlarını kazanır.

Askeri doktorluk mesleğini seçeneksiz seçmek zorunda kalır. İstemeyerek girdiği Tıbbiye'den tam yirmi yaşında, Tabib Yüzbaşı olarak birincilikle çıkar (1904). Gülhane Uygulama stajından sonra Asabiye ve Akliye asistanı seçilir... se de "kimsesizlik ve kayırmalar" yüzünden atlatılır. Zoraki Dahiliye Uzmanı olur. Düpedüz kader, arzusunu ardından sürükler. Ruh ve Asabiyyeye geçmesi için fırsatlar doğurur. Nihayet genç Tabib Yüzbaşısı Akliye bölümünde vekil öğretmenlikle görevlendirilir.

Bir gün 32 yıllık yıkılmaz sanılan yönetim devrimine uğrar. II. Meşrutiyet, ülkedeki eski düzen, değer yargısı ve yasakları alt-üst eder. Tabib Yüzbaşısının tutumluluğu ile biriktirdiği biraz parası vardır. Bu kısıtlı kendi parasıyla

Almanya'ya gitmesine izin verirler. Münih'de zamanın tanınmış hekimi Kraepelin'in yanında bir sömestir çalışır. Parası tükenince hemen geri döner. Bu staj süresince Avrupa'nın psikiyatrisi dalında ulaştığı gelişim ve oluşumları incelemiştir. Oysa ülkesinde bu tip dalı ilkel, verimsiz ve içleracı bir yara olarak kanamaktadır. Yani akıl hastaları, varsa timarhanelere, yoksa evlerin izbelerine kapatılır. Zincirlerle vurulurlar, kendi pislikleri içersinde.. Kısaca umarsız yazgılarıyla başbaşa bırakılırlar.

Trablusgarp Savaşından öncesi yine Almanya'ya gitme fırsatı bulur. Bu kez Berlin'de Charitee Kliniğinde Prof. Ziehen ve Oppenheim gibi ünlü hocaların yanında çalışır. Dönüşte Prof. Wieting Paşa eliyle Gülhane Askeri Uygulama Okulu kurulur. Mazhar Osman'ı okula Akilye ve Asabiye Elektroterapi hocası olarak atarlar. Bir süre sonra nedense bu ders, programdan kaldırılır. Genç hekim de askerlikten izinli sayarak Haseki Hastanesi Müşahedehanesi baş tabibliğine getirilir. Artık bundan sonraki yaşamı Şişli Fransız Hastanesi, Üsküdar Toplaşı Bimarhanesi ile Bakırköy arasında zıkkıklar dokuyarak geçip gidecektir. Ayrıca bilimsel öğretilerinde, herkese açık üniversite derslerinde hastaları getirerek örnekler veren ilk hoca adını alacaktır.

YAZGISINI KENDİ ÇİZEN HEKİM

Gerçi geniş zaman kıpında olayların çekimi bir düzeye sıralanır. Ne var ki insanöğlunun alın yazgısı bu çekime pek uymaz. Türü zıkkıklar oynarşır o çizginin boylu boyunca..

Doğu'nun beş kez feryadını gökler işitmezken, Batı hızla ilerler. Freud'ler, Jung'lar, Kraepelin'lerin araştırma ve geliştirmeleri aralıksız sürer. Batı uygarlığı akıl yoksunluğuna, ruhun çöküntü bunalımlarına insancıl şifalar arayıp bulmaktadır. Fakat beridedeki Osmanlı topraklarında bu çaresiz zavallılar zincirlerle vurulmaktadır. Üstelik Toplaşı Bimarhanesi ile Manisa Timarhanesi onları topluca sergiler. Oysa Yirminci-Yüzyılın başları, bilim ve teknikte büyük gelişmeleri gerçekleştirdursun.. Anadolu yarımadasında iki buçuk bin yıl geride kalmış bir kent vardır; Sağlık Yurdu-Tapınak ile Bergama.. Bu eski Asklepyon'un yaşam belirtileri hala duruyor. Örneğin binlerce dertliye şifa dağıtmış "Hayat Suyu" çeşmesi yine şiril şiril akıyor. Kırık dökük dehlizleriyle "Rüyalar Vadisi" geçmişî düşler gibi.. İşikli kubbesiyle bülbül sesli "Telkin Odası" ayakta durmaktadır. İlle de kuş civıfları, su şırıltıları dingin, harap duvarlarda yalnız uzaktarı yankılandırıcasına mahmur ve utangaç..

OLMAZI OLUR YAPAN DOKTOR

İşte bu çelişkili, şefkat ve sevgi yoksunu ortamda ilk kez o korkulu zavallılardan Dr. Mazhar Osman korkmaz. Onlara bilgiyle, ilgiyle ve içtenlikle yaklaşıp. Sabırla, bilinçle, anlayışla konuşur, sonuçta duyanları ürkün şangirtili,

çürük zincirler çözüür. Bilek bukağları söktürölür atılır. Böylece akıl hastaları, gün yüzüne, açık havaya kavuşurlar.

Dönem padişah Abdülhamid saltanatı. Toplumda geleneksel, yanlış bir kanı yaygındır. Konu, acısını, ağrısını, şikayetlerini söyleyemeyen çaresizlerin sorunudur. Yıllardan beri akıl hastalıklarının iyileşmeyeceği kanısı yerleşiktir. Hatta padişah bile aynı gerekçeyle tahtın ön sahibi ağabeyi Sultan V. Murad'ı Çırağan Sarayına kapatmıştır. Artık kimse durumun tersini söyleyemez. Ama bu genç doktor ilk bayrağı açar.. Ve cesaretle apaçık bilimsel kanısını bildirir: Genellikle teşhis şudur: İnsanın akıl sağlığı ya kalıtım yoluyla bozulur, ki buna "kan borcu" derler.. Yahut da yaşamın ters ve sert vurgularıyla çatışarak çığırından çıkar ve çeşitli ruh bunalımlarına dönüşür. Üstelik bu kabaca saptamanın ardından bilimsel kanısını uygar gibikle açıklar: "... Delilik de diğer hastalıklar gibi iyi olabilir." Belki bu sözleri ilk duyanlar padişahın hişmindan nice titremişlerdir, kim bilir?

Birinci Dünya Savaşının patlamasıyla Fransızlar da ötekiler gibi ülkeden savuşur. Şişli Hastanesini de rahibe hemşireleriyle Mazhar Hoca'ya bırakırlar. Yenik savaşın "Ateş-Kes" iyle birlikte kurum eski sahiplerine geri verilir. Giderek bu hastanenin demirbaş hekimlik görevini yıllarca sürdürecektir.

Cumhuriyet döneminde Toplaşı Bimarhanesini, sağlık yurdu haline getirerek herkese uzmanlığını kanıtlar. Öncü Hoca, (ki en çok hoşlandığı ünvanıdır) Bakırköy'deki yıkık Reşadiye kışalalarının buyruğuna verilmesini ister. Önerisi resmi makamlarca uygun görülür. Başhekim kendi olanak ve çabalarıyla bu harap kışalaları düzeltir, onarttırır. Üsküdar'daki 720 hastayı buraya taşırır. Derken, bina ve pavyonların çevresindeki geniş topraklarda elverişli hastalar çalıştırılır. Kısacası bu "iş ve uğraş" yöntemiyle bir tedavi sistemidir. Yurtta ilk kez uygulanır ve şaşırtıcı sonuçlar alınır. Toprak, hava ve güneşle hem hastalar düzelir, hem de sitenin çevresi kısa sürede yemyeşil özüm bağları, sebze ve meyve bahçeleriyle donanır. Ektirir, biçtirir ve üretir. Kurumun giderlerine önemli katkılarda bulunur. Temelde toprakla uğraşan, didinen dertliler, dertlerini, kaygılarını unutur, düşünemez olurlar. Gitgide sağlıklarına kavuşurlar. Gerçekten bu hizmetin maddi ve manevi bilançosu acaba çıkarılmış mıdır? Devlete katkısı nedir? Her başarı cücelerin kıskançlığını çeker. Hoca'yı en zayıf yerinden tutarlar. Hani bir kişilik ki hem aklın, hem de akılsızlığın simgesi olmuş.. Artık yoktan bir bayındır site ve sağlık ocağı kurmuş ya.. Orada kendi yöntemlerini uygulamış.. Yani ayrıntıya almırmaz. Bugün süpürge ödeneğiyle, daha gerekli olan ampul alınmasını emredebilir. Neylersin ki yasalar bu hatayı hoş karşılayamaz. Cücelerin babaları tutar. Yönetim ters eylemlere girişir. Yapıcı Hoca'yı 40'lı yıllarda Bakırköy'ün Baştabibliğinden alırlar. Ama..

ÜSTÜNE HOŞ ANILAR DİNLERİZ

Mazhar Osman'ı, Üniversitenin 1933 reformunda Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği profesörü görüyoruz. Nöro-Psikiyatridi artık uzmanlık dalı seçmiştir. Nerdeyse akıl ve sinir hastalıklarıyla adını bütünleştirir. Doğrusu odağı çevresinde kişiliğine özgü bir Mazhar Osman ekolu kurabilmiştir. O eylemin yurdu-muzda başka bir örneğini henüz görmedik, duymadık.

Kimileri O'nun bilimsel bulgu ve yöntemlerini askerlik otoritesiyle uzlaştırma-sını beğenmezler. Hatta şöyle bir fıkrâ anlatılır ki doğrudur. Mazhar Hoca'nın alışılmadık sivrilen tutumu ve özgün davranışla-rına karşı bazıları; "Bırakın şu deliyi canım." derler. Bu sözler yeni yutulmadan Uzman'a ulaştırıldığı zaman karşılık ilginçtir. "Onların bana deli demeleri önemli değil, bir anlam taşımaz. Ama ya ben onlara deli dersem.. Hiç bir makam değiştiremez."

Yine bir fırsatla sağlığında görüştüğümüze göre Hoca'nın duruşu konuşması, kararları kesin ve katı idi. Ama peşisıra gelen şaşkırtıcı esprileri ve çevresine saçtığı güven ve teselli asla unutulamaz. Hoca'nın benek yetenekleriyle yaşamının her aşaması bir kitap olmaya değer, bunu görmeyenler bulunsâ bile.. Acaba Hoca, neden ısrarla bu dalı seçmekte direnmiştir?

İLGİNÇ BİR RÖPORTAJIMIZ VAR

O'nun yaşam çizgisinden hâlâ izler sürerken; Dr. Ercüment Baktir adlı meslekdaşı

tarafından yapılan ve 1947 yılında "Tıbbiyeli" dergisinde yayınlanan bir röportajdan bazı ilginç pasajlar sunuyoruz:

- "Nasıl meşhur oldunuz?"

- Ben meşhur olduğumu bilmiyorum, dedi. Herhangi bir şubede sebatla yarım yüzyıl uğraşan her kimse benden fazla meşhur olabilir.

- Hayatınızda en değer verdiğiniz olay nedir?

- Diploma aldığım gün.. Bir de oğlumun dünyaya geldiği gün.

- Allah hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Allah'ı tanımayan var mıdır ki?

- Güzel sanatların hangi dalından hoşlanı-sınız?

- Edebiyat ve Musikiden.

- Bir günlük yaşamınızı anlatır mısınız?

- Makina, dedi. Sabah altıda kalkar, sekizde hastaneye yetişirim. Eskiden 6 idi. Hatta istirahat dahi etmez, cuma tatillerinde bile klinikte çalışırdım. Şimdi son yıllarda pek erken gidemiyorum. Resmi tatil günlerinden yararlanarak dinlendiğim oluyor. Klinikte çalışırım. Akşam altıya kadar hasta kabul ederim. Saat 6 da ufak bir kahvaltı, 6.30 da ya sinemaya veya odamda dinlenmeye giderim. On ikiye bire kadar okur, yazarım.

- En çok sevdiğiniz hayvan?

- Hiçbir hayvandan hoşlanmam. İnsanların hayvanlarından bile..

- Delilerden korkmaz mısınız? Onları sever misiniz?

- Delilerden korkmam, akıllı geçinenlerden korkarım.. Delileri saygıyla severim, zira onlar velinimetimdir.."

İnsanlar, daima malik olduklarından daha çoğuna sahip olmak isterler. Ama yeryüzünde aklıktan ölenlerin sayısı, tokluktan ölenlerden çok daha azdır.

Theognis

İnsanlar hayret etmeyi severler ve bilimin tohumu da budur.

EMERSON

İncelik, kanlarını kaynatmadan insanların altında ateş yakmak sanatıdır.

Franklin P. JONES